

Pakai Mihály

A NEMZETKÖZI VÉTEL

Rudolf Loránt: A nemzetközi vétel
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972.

Tartalom: Bevezetés; Első fejezet: A nemzetközi vétel fogalma, jogforrásai, formái; Második fejezet: A nemzetközi vétel létrejötte, érvényessége, tartalma; Harmadik fejezet: Szerződészségek a nemzetközi vételnél.

Az állandóan növekvő nemzetközi áruforgalom mindinkább előtérbe helyezi a „nemzetközi vétel” problematikáját. A szerző e művében egy alapos elméleti áttekintést nyújt a nemzetközi vétel kérdéseiről.

A bevezetésben a szerző rögtön egy ellentétre utal: egyrészt az állandóan növekvő nemzetközi áruforgalomra, másrészt a nagyon eltérő jogszabályokra, amelyekkel az államok azt szabályozzák. A megoldás kétféle lehet: a) az anyagi jogok egyesítése, b) a nemzetközi magánjog kollíziós normáinak egyesítése. A műből kitűnik, hogy a nemzetközi vételi jog egyesítéséről a jelen pillanatban még nem lehet szó — itt még a kollíziós szabályok uralkodnak. Így előfordul, hogy egy esetben több megoldáshoz jutunk. Ezzel kapcsolatban jelentkeznek olyan kérdések, amelyek arra keresnek választ, hogy a nemzetközi vétel tartalmát a felek szabadon állapíthatják-e meg vagy sem; az ügylet anyagi érvényességét illető kérdésekben milyen természetű a felek jogválasztó joga, hány jogrendszer érvényesülésében állapodhatnak meg a felek; korlátolt vagy korlátlan autonómiára van-e joguk stb.

Problematikus a jog és cselekvőképességek, a jognyilatkozatok alaki érvényességének meghatározása is. Különböző megoldások vannak arra az esetre is, ha a felek a szerződésben nem egyeztek meg az alkalmazandó jogban. Nincs egységes megoldás az elévülésre irányadó jog meghatározását illetően sem.

A szerző aláhúzza, hogy az általános irodalmi nézetek szerint a pontosan meghatározott eseteken kívül a kollíziós problémákat úgy lehet megoldani, ha az eladó jogát tartjuk alkalmazandónak abban az esetben,

ha a felek jogválasztó jogukkal nem élnek. A könyv bevezetőjének végén a szerző áttekintő képet ad a jogrendszerek kollíziós szabályainak jogforrásairól.

Az első fejezet tárgya a nemzetközi vétel fogalma, jogforrásai, formái.

Ami a nemzetközi vétel fogalmát illeti, a szerző a kereskedelem jól-sikerült definíciójából indul ki: „A kereskedelem általában a gazdálkodásnak a termeléstől elkülönült egyik ága, amely a termelés és a fogyasztás közt közvetít. A nemzetközi kereskedelem a nemzetközi munkamegosztás velejárója, ez az utóbbi pedig objektív vagy szubjektív adottság. Az adásvétel = az egyenértékek cseréje.” Maga a nemzetközi kereskedelem tényleges léte automatikusan maga után vonta azokat a jogszabályokat is, amelyek ezen a területen irányítanak. A szerző történelmi áttekintést végez a középkori városállamokban kialakult *lex mercatoria*-tól a XVIII—XIX. században már kodifikált és a polgárjogtól elválasztott kereskedelmi jogon keresztül az új autonóm nemzetközi kereskedelmi jogig, amelynek létezése vagy nemlétezése aktív vita tárgya, amit a könyv írója hűen elénk tár. — Mivel a nemzetközi közjog is az államok kifejezett vagy hallgatolagos akarataból keletkezik, a kérdés az, hogy kialakult-e már ilyen jogszabályösszesség. Ugyanis az államközi szerződésekkel létesített ily tárgyú jogi rendelkezéseket, típusszerződéseket, szerződéseket, szerződési feltételeket, az egyes nemzetközi szervezetek által kiadott szabályzatokat, e szervezetek bíróságainak és a választott bíróságok gyakorlatát kétségtelenül ide bírjuk sorolni, de vajon elég-e ez? Szembehelyezi a *pro* és *contra* szemléleteket az autonóm nemzetközi kereskedelmi jog létezését illetően, és olyan álláspontra jut, hogy ilyen jogról nem beszélhetünk, mert egység nincs már a forgalmi élet alapügyleténél: a vételnél sem.

Továbbá a szerző a nemzetközi vétel és a nemzetközi magánjog kapcsolatát vitatja és leszögezi, hogy a nemzetközi vétel a szűkebb értelemben vett (a joganyag polgári jogi vonatkozású) nemzetközi magánjog intézménye. Ezek után adja meg a szerző a nemzetközi vétel fogalmát: „Nemzetközi vétel alatt a szűkebb értelemben vett, de kiszélesített tárgykörű nemzetközi magánjogba tartozó adásvételt értjük. A nemzetközi vétel:

- a) a nemzetközi kereskedelem forgalmi alapintézménye,
- b) a vevőnek a dolog tulajdonát biztosítja,
- c) az eladónak pénzbeli egyenértéket fizet,
- d) polgári jogi jellegű,
- e) kiszélesített tárgykörű nemzetközi magánjogi intézmény, mert valamelyik részében külföldi elemet tartalmaz.

Az első fejezet második részében a nemzetközi vétel jogforrásairól van szó. A szerző a jogforrásokat különböző szempontból kiindulva négy csoportra osztja: 1) keletkezésük módja szerint, 2) szerkezetük szerint, 3) tényállásuk terjedelme szerint, 4) a szankciók szerint. Legnagyobb jelentőséget az első csoportnak ad. Ide tartoznak a kereskedelmi szokások és szokásjogok (nincs jogforrási jellegük, ha a felek nem kötötték

ezt ki) általános szerződési feltételek — amelyek valamilyen nemzetközi egyezményen alapulnak; bilaterális és multilaterális egyezmények; valamilyen nemzetközi szervezet nemzetközi vételt érintő szabályzata, illetve általános feltétele (ha a hazai jogforrás jogszabályi rangra emeli); tőzsdeszabályzatok (ha a felek alávetik azoknak magukat). Ami pedig a monopóliumhelyzetben lévő vállalatok úgynevezett blankettaszerződéseit illeti, a szerző szerint jogforrási jelleget nem lehet nekik elismerni.

Új témakört képez az a rész, amely az egyesítés törekvések és eredmények problematikájával foglalkozik. Már az előbbieken említettük az egyesítés két alapmódszerét:

- a) A nemzetközi magánjog kollíziós szabályainak egységesítését,
- b) az anyagi jog egységesítését, amelynek két alfaja van:
 - ba) valamennyi nemzeti jognak teljes egységesítése,
 - bb) kizárólag a nemzetközi forgalomban előforduló vételek jogának egységesítése, amely egyben azt is jelenti, hogy az egységesítés leszűkül az ingóságok adásvételére.

Ezekkel a problémákkal számos nemzetközi szervezet is foglalkozik. Elsősorban ide tartoznak az ENSZ szervezeteinek (az ENSZ Gazdasági Szociális Tanácsa, az ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottsága) a KGST és az Európai Gazdasági Közösség tevékenysége. Ezután következik a hágai nemzetközi vételi törvénytervezet, amelynek a szerző igen nagy jelentőséget ad, és amelyet alapos analízis alá vet.

A második fejezet a nemzetközi vétel létrejöttével, érvényességével és tartalmával foglalkozik. Először is tisztázzuk a szerződés fogalmát: a szerződés, a jog és cselekvőképességgel bíró feleknek a jog által elismert megegyezése. Vitatásra kerül az akarati és nyilatkozati elv problematikája, a megegyezés célazonosság (hogy a felek ugyanazon gazdasági, társadalmi és jogi hatást kívánjanak elérni), ennek keretében a tévedés kérdése (a vétel tárgya, a vételár, téves üzenetközvetítés), a megtévesztés és jogellenes fenyegetés kérdése is. Itt van szó a szerződési szabadság elvéről is, amely a szerző szerint csak közérdek miatt lett korlátozva. A szerződés ajánlattal és az ajánlatra adott válasszal jön létre. Kivételesen más módon is létrejöhet. Természetesen itt kerül sor az ajánlat és az ajánlatra adott válasz elemzésére is. Ide tartozik még a szerződés megkötésének ideje körüli elméleti vita, ahol a könyv írója a megérkezési elmélet mellett áll ki.

Az általános vétel mellett a szerző részletesen foglalkozik a vétel különös formáival is. Ide tartoznak: a szakmai tipizálódott vételi fajok, az előfizetéses vétel, vinkulációs vétel, akkreditív vétel, vétel megtekintésre vagy próbára, mintaszerinti vétel, átalányi vétel, szukcesszív vétel és végül a specifikációs vétel. A szerző a szocialista jogok körül az adásvétel létrejöttével kapcsolatban elsősorban az 1922-es szovjet orosz Ptk-át és az 1922. évi (V. 22.) törvényt emeli ki, amelyek alapját képezik az egész szocialista vételnek. Ezek után kerül sor a KGST államok polgári törvénykönyveinek e téren való bemutatására. A bemutatás összehasonlításból áll, mégpedig olyan témakörrel, ami a szerződés meg-

kötésének, elvégzésének, illetve nem elvégzésének feltételeiről és módjairól szól. A burzsoá jogok közül a szerződés létrejöttének általános feltételeivel, az ellenérték lényegével, a szerződés célazonosságával, a megtevéstéssel stb. a szerző a Code civil-t az osztrák polgári törvénykönyvet (ABGB), a német polgári törvénykönyvet (BGB), a svájci „kötelmi jog” kódexet, az angol precedens jogot és az AEA Egységes Kereskedelmi Törvényét hasonlítja össze. Arra a kérdésre, hogy a különös nemzetközi jogforrások milyen szabályokat tartalmaznak a nemzetközi vétel létrejöttét illetően (a KGST — ASZF), a hágai ingóveteli törvény, az Inco terms és a Lisszaboni egyezmény elemzése ad választ.

A következő kérdés, amellyel a szerző foglalkozik — a nemzetközi jogviszony tartalma. Legrövidebben a nemzetközi jogviszony tartalma alatt az alanyi jogokat és kötelezettségeket értjük. A szerző a kötelezett oldaláról vizsgálja a jogviszony tartalmát. Megkülönbözteti a fő- és mellékkötelezettségeket, kiemeli a véleménye szerinti helyeseket, majd pedig jogösszehasonlító módszer segítségével próbálja felmérni azt, hogy ezek az általa helyesnek felismert tudományos tételek mennyiben nyernek kifejezést a szocialista, majd a kapitalista tételes jogban.

A harmadik fejezet a nemzetközi vételnél előforduló szerződésszegésekről szól. Először a *késedelemről* van szó. Kétféle késedelemről beszélhetünk:

a) A kötelezett késedelmének lényege az, hogy a kötelezett szolgáltatását — a megfelelő időben, helyen és módon — teljesítésül nem ajánlja fel a jogosultnak.

b) A jogosulti késedelem abban fejeződik ki, hogy a jogosult valamilyen módon a kötelezett szerződésszerű teljesítését megghiúsítja. Ez állhat abban, hogy a szerződésszerű felajánlást nem fogadja el, de lehet úgy is, hogy nem teszi meg azokat az előkészületeket, amelyek a kötelezett teljesítéséhez szükségesek. A késedelmek definíciója után a szerző kötelezetti késedelem tényállásaival és szankcióival foglalkozik. A kötelezetti késedelem alapesete az, hogy a kötelezett semmit sem ajánl fel, illetőleg semmit sem szolgáltat. Ezen az alapeseten kívül egyéb minősített késedelmes jogi helyzetek is vannak — a kötelezett dolog felajánlása valamely alapon hiányos: minőségileg, nem biztosított tulajdont, nem biztosít tehermentességet stb.

A kötelezetti késedelem lehet ideiglenes vagy végleges. Alapjában véve minden nemteljesítést ideiglenesnek tekintünk. Előfordulhat olyan eset is, hogy az adós a kitűzött határidő elmúltja után teljesíti kötelezettségét. Többféle felfogás van e kérdésről, azonban a szerző szerint leghelyesebb az, ha a kötelezett csak akkor felel ilyen esetben, amennyiben a jogügylet az érintett idő elmúltával egyáltalán nem valósulhat meg, és az adós tudott erről a szerződés megkötésekor, vagy kellő gondosság mellett tudnia kellett volna róla.

A második kérdés arra irányul, hogy vajon az adós késedelmi felelősége objektív lényegű-e vagy sem. Tehát függetlenül az októl kell-e minden esetben felelnie a szerződés el nem végzéséért. A szerző szerint van-

nak olyan módosult jogok, amelyeket a vétkességre való tekintet nélkül biztosítani kell a hitelezőnek. Ezt azzal magyarázza, hogy a szocialista társadalmi-gazdasági viszonyok zavartalanságát és fejlődését az objektív jelleg hatékonyabban szolgálja. Általános nézet szerint a teljesítés mellett biztosítani kell a jogosultnak azt a lehetőséget is, hogy a jogviszony a késedelem folytán felbontódjék. A kötelezett késedeleme esetén a jogosult részére még a kártérítés iránti igény megadása az indokolt. A késedelemnél a vétkesség annyiban is szerepet játszik, hogy a vétkes késedelem az adós felelősségének mértékét szigorúbbá teszi, mert ez időben a véletlenért, a vis maior-ért is felel, hacsak nem bizonyítja, hogy a kár késedelem nélkül is bekövetkezett volna a jogosultnál.

A kötelezetti késedelem tényállásainak változatai közé tartoznak azok a körülmények is, amelyek a késedelmet megszüntetik:

a) a kötelezett utóbb teljesíti kötelezettségét, és a jogosult azt át is veszi,

b) a kötelezett utóbb felajánlja a teljesítést, de a jogosult annak ellenére, hogy a szolgáltatás reá nézve még érdekfogyottá nem vált, nem veszi át,

c) az ideiglenes késedelem véglegesre fordulhat át, amely az alanyi jogok újabb módosulását eredményezheti.

A jogosulti késedelem tényállásai és szankciói:

A jogosulti késedelem lényege a jogosult oly magatartása, amely a kötelezett teljesítését megghiúsítja. Az első kérdés, hogy a jogosult kimenthető-e azzal, hogy véletlen volt. A szerző szerint a legkisebb gondolatlanság is felelősséget von maga után. A jogosulti késedelemmel kapcsolatos hátrányok a kötelezett felelősségének időbeli kitolódásában, a költségek és egyéb károk viselésében konkretizálódhatnak. A jogosulti késedelemhez fűződő joghatásoknál megemlíti még a szerző a kárveszély átszállását, valamint azt, hogy a jogosulti késedelem kizárja az adósi késedelmet. Az eladó késedelem. — Az eladó kötelezetti és jogosulti pozícióban is van. A szerző az eladó kötelezetti késedelmével kapcsolatos tételeket sorolja fel, ahol a következő dolgokról van szó:

— A perben hozott ítélet a teljesítést a viszontteljesítéstől kell hogy függővé tegye.

— Az eladó utólagos teljesítésre irányuló jogosultságát a vevő érdekfogyottsága megszünteti.

— Az eladó késedelembe esik, ha az előkészítő cselekményeket időben nem teszi meg.

— A késedelem alapesete, ha az eladó semmit sem ajánl fel teljesítésként kötelemszerű módon.

— a joghiányos, kellékhányos szolgáltatás, vaalmint részszerzés felajánlása késedelembe ejti az eladót, ha a vevő ezeket visszautasítja

— Szankciók tekintetében a szolgáltatás teljesítését perrel történő kikényszerítéséről, az ügylettől való elállásról és a kártérítésről van szó.

— A vevő is késedelembe eshet.

Tényállásai:

— A puszta pénzfizetési és mellékkötelezettségi késedelem.

— A vevő kizárólagos átvételi és ezzel kapcsolatos mellékkötelezettségi késedelem.

— A vételárfizetési és átvételi együttes késedelem.

— A visszatartás joga mind hatékony szankció, és ennek különváltozata: a helyközi vételnél az úton lévő árura a visszahívási jog is illeti az eladót vételárfizetési késedelem esetén, illetve biztonság hiánya miatt.

Ezután a szerző rátér a szocialista tételes jogok bemutatására, kiemelve, hogy a szocialista jogok a kötelezetti késedelemet külön szabályozzák. A késedelem tényállása alapján azonosan szabályozott, különbségeket inkább a szankció területén látunk. Ezt követi a kapitalista tételes jogok szemléje, ahol az eladó kötelezetti késedelemében részben a szerződésszegésekben, részben pedig a vételre vonatkozó szabályokban van szabályozva. A szerződésszegések második formája a *minőséghiány*. A minőség szavatossági főkötelezettség lényege, hogy az eladónak oly dolgot kell szolgáltatnia, amely alkalmas a vevő szükségleteinek kielégítésére. A kellékszavatossági jogok gyakorlásának általános előfeltétele:

— a megvizsgálás megfelelő időben való végrehajtása,

— a hibáról értesítést kell küldeni,

— a hibának az átvételkor meg kell lennie.

Az idetartozó szankciók következő fajait ismerjük: kijavítás, kicserélés, árleszállítás, elállás és kártérítés. A szocialista tételes polgárjogok mindegyike nagy súlyt helyez arra, hogy az adásvétel tárgya rendelkezék azokkal a tulajdonságokkal, amelyek a rendeltetésszerű használatot lehetővé teszik. E szabályzásban a szocialista tételes jogok általában a diszpozitív módszert követik. Kivételt alkotnak a szocialista szervezetek egymás közötti adásvételei, valamint a szocialista szervezetek eladói állampolgárok részére, ahol több vonatkozásban közens szabályozást alkalmaznak. A szankciórendszer kialakításánál vezető szerepet játszik a forgalom biztonságán és gyors lebonyolításán kívül az egyenértékűség elvének megvalósítása is. A kapitalista áruforgalomban is jelentős szerepet játszik az adásvételnél a dolog jó minősége. Az egyes országokban különböző ütemű kapitalista fejlődéssel párhuzamosan különböző felfogások szabályozzák a minőséghiányt, kellékszavatosságot, jótállást.

A harmadik szerződésszegési forma a nemzetközi vételnél előforduló *joghiány*. A nemzetközi vételnél rendkívül kis szerepet játszik. Lényege: az a hiányos szolgáltatás, amikor a vevő más jogától mentes tulajdont szerezni nem tud, illetve háborítva van a tulajdonosi jogosítványok gyakorlásában, még ha nem tulajdonos is. A szerző szerint a mai forgalmi követelmények oly rendszer elfogadását követelik, amely a szerződésszegés okán nyomban biztosítja a vevő érdekkielégítését, és nem köteles a vevő addig várni, míg a dolgot elpereli. A vevő számára a teljesítésre irányuló igényen kívül biztosítani kell, hogy maga pótolhassa a joghiányt, és azt is, hogy a szerződéstől elállhasson (ez utóbbi csak akkor, ha az utólagos szolgáltatás már nem áll a vevő érdekében).

Az egészet lezárva leszögezhetjük, hogy Rudolf Lóránt könyve rövi-

den és célravezetően dolgozza fel a nemzetközi vétel problémáit. Mivel e téren átfogó tudományos mű kevés van, a szerző úgy véli, hogy könyvével hozzájárul mind a nemzetközi vétel elméleti továbbfejlesztéséhez, mind pedig annak gyakorlati alkalmazásához.